

پاسخ پرسش های نمونه تاریخ (۱) ایران و جهان باستان

پایه دهم (رشته علوم انسانی)

دوره دوم متوسطه

تهیه کننده: مهران زنگنه

سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰

درس ۱

۱. **علم تاریخ را تعریف کنید.** تاریخ، علمی است که به مطالعه ی جنبه های مختلف زندگی انسان ها و جامعه ها در گذشته می پردازد و علل و نتایج افکار و اعمال پیشینیان را بررسی و تحلیل می کند.
۲. **قلمرو و هدف علم تاریخ را بیان نمایید.** هدف علم تاریخ، شناخت و آگاهی نسبت به زندگی اجتماعی در گذشته است که شامل تمامی جنبه های فکری، مذهبی، سیاسی، نظامی، اقتصادی، علمی، حقوقی و هنری می شود.
۳. **تفاوت های تاریخ نگاری نوین را با وقایع نگاری توضیح دهید.** ۱- علم تاریخ صرفاً به توصیف و شرح زندگانی و اقدامات فرمانروایان و امور سیاسی و نظامی محدود نمی شود؛ بلکه همه ی ابعاد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، هنری و ... جوامع گذشته را دربرمی گیرد. به همین دلیل در پژوهش های نوین تاریخی، تمام جنبه های زندگی مردمان و جوامع گذشته مورد بررسی و مطالعه قرار می گیرد. ۲- علم تاریخ صرفاً به ثبت و نقل رویدادهای گذشته بسنده نمی کند، بلکه زمینه ها، علت ها، نتایج و آثار گوناگون حوادث تاریخی را نیز بررسی و تجزیه و تحلیل می نماید. برای مثال امروزه پژوهشگران تاریخ، برای بررسی واقعه ی مهمی مانند سقوط ساسانیان، فقط به توصیف ماجرای جنگ هایی که میان سپاه ساسانی و اعراب مسلمان رخ داد، اکتفا نمی کنند، بلکه در ابعادی وسیع تر، زمینه ها و علت های سیاسی، نظامی، اقتصادی و اجتماعی این واقعه را به همراه آثار و پیامدهای گوناگون آن، بررسی و تحلیل می کنند. ۳- علاوه بر این ها، در پژوهش های علمی تاریخ، از یافته های علوم و فنون مختلف مانند باستان شناسی، جامعه شناسی، فلسفه، جغرافیا، اقتصاد، زبان شناسی و گاه شماری استفاده می شود.
۴. **منابع دست اول پژوهش در تاریخ، چه ویژگی هایی دارند؟** به همه ی آثاری گفته می شود که در زمان وقوع حادثه یا نزدیک ترین زمان به وقوع آن، نوشته شده اند. به عبارت دیگر، نویسندگان این نوع منابع، خود ناظر رویدادها بوده اند و یا اینکه شرح ماجرا را از شاهدان واقعه شنیده اند.
۵. **تاریخ چگونه به فهم زمان حال و درک مسائل پیش روی انسان ها و جوامع کمک می کند؟** دامنه ی شناخت و آگاهی تاریخی فقط محدود به گذشته نمی شود، بلکه به درک زمان حال و ترسیم مسیر آینده نیز کمک می کند؛ زیرا رویدادهای تاریخی اگرچه در زمان معینی در گذشته به وقوع پیوسته اند، اما آثار، نتایج و پیامدهای این رویدادها، گذشته، حال و آینده را به یکدیگر پیوند می دهد. برای مثال، نتایج و تأثیرات برخی حوادث عظیم تاریخی مانند تأسیس سلسله ی بزرگ هخامنشیان، جنگ های صلیبی، نهضت رنسانس، کشفیات جغرافیایی و انقلاب های بزرگ معاصر، فقط محدود به زمان وقوع این حوادث نبوده، بلکه دوران پس از آن حوادث را نیز به طرز چشمگیری متأثر کرده است. همچنین تحولی که پیامبران الهی و یا شخصیت های مهم تاریخی همچون افلاطون، ارسطو، کورش، ابن سینا، شاه اسماعیل صفوی، ناپلئون، امیرکبیر، امام خمینی و امثال آنان ایجاد کردند، نه تنها مردمان و جوامع عصر خویش، بلکه نسل های متمادی بشر را تا به امروز تحت تأثیر قرار داده و بر آیندگان نیز

تأثیرگذار خواهد بود. مطالعه ی تاریخ به ما کمک می کند تا بفهمیم که فرهنگ ها و جوامع بشری چگونه و تحت تأثیر چه عوامل و شرایطی به وجود آمده، پیشرفت کرده و به وضعیت امروزی رسیده اند.

۶. تأثیر تاریخ را بر میهن دوستی و تقویت هویت ملی توضیح دهید. مردمانی که برای نسل های متوالی، سرگذشت مشترکی داشته و سالیان طولانی در شادی ها و تلخ کامی ها، موفقیت ها و شکست های هم شریک بوده اند، به طور طبیعی نسبت به سرزمین و گذشته ی خود، نوعی احساس علاقه و دلبستگی خاص پیدا می کنند. از این رو، آگاهی افراد یک جامعه نسبت به گذشته ی مشترکشان، باعث خودآگاهی و یگانگی بیشتر آنان می شود. شناخت گذشته و مطالعه و بررسی زندگی مردمان در زمان ها و مکان های دیگر، به ما کمک می کند که درک درستی از هویت و کیستی خود پیدا کنیم و بدانیم، که بوده ایم و چگونه به جایگاهی که هم اکنون هستیم، رسیده ایم.

درس ۲

۱. چرا زمان و مکان، دو رکن علم تاریخ به شمار می روند؟ دانش تاریخ بدون توجه به زمان، معنایی ندارد؛ چرا که رویدادهای تاریخی در زمان معینی در گذشته روی داده اند و بدون آگاهی از زمان روی دادن آن ها، نمی توان به درکی منطقی و درستی از تاریخ دست یافت. مکان، یک رکن مهم دیگر در مطالعه ی تاریخ است؛ زیرا به طور کلی همه ی وقایع و تحولات تاریخی در بستر مکان و محیط رخ می دهند.

۲. دو مورد از تفاوت ها و شباهت های تقویم اوستایی با تقویم هجری شمسی را توضیح دهید. تفاوت ۱- در تقویم اوستایی سال به دوازده ماه سی روزه تقسیم می شود در حالی که در تقویم ه.ش سال به شش ماه سی و یک روزه و پنج ماه سی روزه و یک ماه بیست و نه روزه تقسیم می شود ۲- در تقویم اوستایی علاوه بر نام ماه ها که از نام ایزدان گرفته شده، نام روزهای هرامه هم از نام فرشتگان و ایزدان گرفته شده بود ولی در تقویم هجری شمسی تنها نام ماه ها از نام فرشتگان گرفته شده است. ۳- مبدأ دو تقویم با هم تفاوت دارد. در تقویم اوستایی، مبدأ بر تخت نشستن هر پادشاه بود ولی در تقویم ه.ش مبدأ هجرت پیامبر است. شباهت: ۱- در هر دو تقویم سال به دوازده ماه تقسیم می شود ۲- هر دو تقویم سال را به ۳۶۵ روز تقسیم می کنند و هر دو تقویم سال کیسه دارند.

۳. پنج مورد از عوامل جغرافیایی و محیطی را که بر رویدادهای تاریخی اثرگذار بوده اند، فهرست کنید. آب و خاک، پستی ها و بلندی ها، آب و هوا، موقعیت سرزمینی و ارتباطی و دسترسی به دریاها و آب های آزاد.

۴. دو رویداد تاریخی را که عوامل جغرافیایی در آن نقش مهمی داشته اند، مثال بزنید. ۱- مهاجرت اقوام هند و اروپایی به نقاط مختلف جهان ۲- مقاومت آریوبرزن در مقابل اسکندر مقدونی در تنگه ی دربند فارس ۳- شکست هخامنشیان در نبرد دریایی سالامیس با یونانیان در زمان خشایارشا در تنگه سالامیس.

۵. چگونه می توانیم از نقشه های تاریخی در مطالعه ی تاریخ استفاده کنیم؟ نقشه های تاریخی، انواع مختلفی از اطلاعات شامل قلمرو حکومت ها، مرزها، پایتخت ها، شهرها، بناهای مهم، محل دقیق رویدادها به خصوص جنگ ها، شبکه ی راه ها، مسیرهای مهاجرت و لشکرکشی ها و تقسیمات اداری و مالیاتی را نمایش می دهند.

درس ۳

۱. موضوع و هدف علم باستان شناسی چیست؟ باستان شناسی، علمی است که آثار باستانی و تاریخی را به منظور شناخت فرهنگ و شیوه زندگی انسانها و جوامع گذشته، مطالعه و بررسی می کند. برخی از صاحب نظران، باستان شناسی را علمی می شمارند که هدف آن، شناخت انسان و پژوهش در فرهنگ او است.

۲. مراحل کار باستان شناسان را به ترتیب بیان کنید. ۱- کشف و شناسایی ۲- حفاری ۳- استخراج و تنظیم اطلاعات.

۳. چرا گورستان ها و آرامگاه ها، یکی از محوطه های باستانی محسوب می شوند؟ اشیا به دست آمده از این مکان ها و همچنین شیوه ی تدفین مردگان، معماری و مصالح آرامگاه ها، اطلاعات ارزنده ای را درباره ی نظام اجتماعی، باورها، فرهنگ، وضعیت اقتصادی و میزان پیشرفت های فنی مردمان و جوامع گذشته ارائه می دهند.

۴. به نظر شما، چرا حفظ و مرمت آثار باستانی و میراث فرهنگی، وظیفه ای ملی و جهانی است؟ زیرا باعث جلوگیری از نابودی و یا تخریب میراث مشترک مردم جوامع مختلف در دوران های متفاوت می شود.

۵. نقش و اهمیت علم باستان شناسی را در شناخت دوره ی تاریخی توضیح دهید. منابع نوشتاری (مکتوب) برای شناخت کامل این دوره، مخصوصا اوایل آن، کافی نیستند. از سوی دیگر، عمده ی اطلاعات منابع نوشتاری، مربوط به رویدادهای سیاسی و نظامی و شرح اقدامات فرمانروایان است. بنابر این، کاوش های باستان شناسی و یافته های علمی باستان شناسان به مورخان کمک زیادی می کند که ابعاد مختلف زندگی اجتماعی، اقتصادی، علمی و فرهنگی مردمان و جوامع دوره ی تاریخی را بهتر بشناسند.

درس ۴

۱. سه تفاوت عمده ی دوره ی گردآوری خوراک با دوره ی تولید خوراک را بنویسید. در دوره گردآوری خوراک، مردان در دسته های کوچک به شکار می رفتند و زنان به جمع آوری بقایای خوردنی گیاهان و میوه درختان می پرداختند. انسان ها در این دوره از پناهگاههای طبیعی مانند غارها و نیز کلبه هایی که از شاخ و برگ درختان و گیاهان می ساختند، برای حفظ جان خود بهره می بردند. در دوره تولید خوراک، گروههایی از مردمان گردآورنده خوراک با استفاده از تجربیات گذشته شروع به کشت برخی گیاهان و اهلی کردن حیوانات کردند و برای نخستین بار موفق به تولید خوراک شدند. در این دوره به کشت غلات از جمله گندم و جو پرداخته شده، رام کردن حیوانات صورت گرفت، چرخ سفال برای ساخت ظروف سفالی بکار گرفته شد، با استفاده از پشم حیوانات پارچه تولید شد.

۲. ابداع کشاورزی چه پیامدهای مهمی برای بشر داشت؟ ۱- کشاورزان به منظور کاشت، داشت و برداشت محصول، از دوره گردی دست برداشتند و نخستین روستاها را به عنوان سکونتگاه های دائم، ایجاد کردند. ۲- به دلیل تولید اضافه بر نیاز، عده ای به فعالیت دیگری غیر از تولید خوراک مانند ابزار سازی، سفالگری و پارچه بافی روی آوردند و در تولید این محصولات مهارت و تخصص یافتند. ۳- در نتیجه ی تولید مازاد بر نیاز، داد و ستد میان روستاهای دور و نزدیک به تدریج آغاز شد.

۳. تأثیر و نقش شرایط طبیعی و اقلیمی بین النهرین و مصر را در شکل گیری تمدن به شکل مقایسه ای توضیح دهید. در هر دو تمدن رودخانه ها و بطور کلی آبها نقش فراوان داشتند. در مصر رود نیل و در بین النهرین رودهای دجله و فرات - هر دو تمدن به دلیل وجود زمینهای حاصلخیز ناشی از رسوب برجای مانده از رودخانه ها بر اساس کشاورزی شکل گرفت.

۴. شباهت ها و تفاوت های دین سومریان و مصریان باستان را با ذکر دلیل بیان کنید؟ در هر دو تمدن اعتقاد به چند خدایی وجود داشت. خدایان مصری در باور مردم آنجا مهربان تر از خدایان سومری بودند. در مصر فرعون نه تنها نماینده خدا بلکه در برخی موارد خود را خدا می پنداشت ولی در سومر منصب شاه - کاهن وجود داشت ولی هیچگاه کاهن ادعای خدایی نکرد.

۵. تأثیر حمورابی را بر تمدن بین النهرین، شرح دهید. شیوه او در حکومت مبتنی بر قدرت و اختیارات فراوان پادشاه و اطاعت کامل حاکمان ولایات از او بود. وی مقام پادشاهی را هدیه ای از جانب خداوند به خود می پنداشت. بخش عمده ای از شهرت حمورابی در تاریخ به خاطر قانون نامه ای است که از او برجای مانده و به عنوان نخستین سند قانون گذاری جهان بشمار می رود. قانون نامه حمورابی شامل مجموعه قوانین مربوط به زراعت، آبیاری، کشتیرانی، خرید و فروش برده، ارث، ازدواج و مجازات های انواع جرم ها و جنایت هاست.

درس ۵

۱. دستاوردهای مهم تمدن سند را فهرست کنید. شهرها بر اساس معماری و نقشه دقیق ساخته می شد - طراحی خیابان ها و معابر اصلی و فرعی با پهنای معین - داشتن پرستشگاه و حمام و انبار غله - تجهیز شهرها به سیستم دفع فاضلاب شهری - کشت محصولات متنوع کشاورزی مانند گندم و جو و پنبه و پرورش دام - شکوفایی هنر و صنعت.

۲. خاستگاه آیین برهمنی و ویژگی برجسته ی آن را توضیح دهید. خاستگاه آن در میان آریاییان هند بود و دشواری مناسک و رسم پیچیده قربانی کردن از ویژگی های برجسته این آیین بود.

۳. نقش شی هوانگ نی و اهمیت اقدامات او را در تاریخ چین باستان شرح دهید. او با پیروزی بر حاکمان محلی و اشراف زمین دار به تفرقه و تجزیه ی سیاسی چین پایان داد و حکومت نیرومندی را به وجود آورد. اقدامات او عبارتند از: ۱- به منظور تسلط بیشتر حکومت مرکزی بر سرزمین چین، تشکیلات اداری و مالیاتی را نوسازی کرد و شبکه ی گسترده ای از جاده ها ساخت ۲- وی همچنین به قصد رونق تجارت، مقیاس وزن ها و اندازه ها و عیار سکه ها را یکسان نمود. ۳- یکی دیگر از اقدام های مهم وی، تکمیل دیوار بزرگ چین بود.
۴. سلسله ی هان، زمینه ساز چه تغییر و تحولاتی در چین شد؟ کشاورزی، صنعت، علم و فرهنگ، پیشرفت نمایانی کرد و چینان دست به ابداعات و اختراعات مهمی زدند. این سلسله حکومتی با گسترش قلمرو خود از سمت جنوب و غرب با کشورها و تمدن های دیگر از جمله ایران، ارتباط سیاسی، اقتصادی و فرهنگی برقرار کرد. جاده معروف ابریشم که چین را از طریق ایران به اروپا متصل می کرد در دوره هان گشایش یافت.
۵. تأثیر اندیشه و تعلیمات کنفوسیوس را بر نظام سیاسی و اجتماعی چین از متن درس استنباط و بیان کنید. کنفوسیوس بیش از هر چیز به رفتار اخلاقی توجه داشت و درباره ی دین یا خدایان چینی خیلی کم سخن گفته است. اساس تعلیم او این بود که مردم چطور باید رفتار کنند و حاکمان چگونه رفتار مناسب را در جامعه ترویج دهند. انتخاب مأموران دولتی در دوره ی حکومت هان بر پایه ی اصول و تعلیمات کنفوسیوس بود. در چارچوب این اصول، افراد بر اساس توانمندی و شایستگی های خویش و نه بر مبنای ثروت و وابستگی های خانوادگی به خدمت گرفته می شدند.

درس ۶

۱. تأثیر عوامل جغرافیایی را بر شکل گیری دولت شهرهای یونانی بررسی کنید. بخش وسیعی از یونان را کوه های صخره ای فرا گرفته است که در میان آنها فقط دشت های حاصلخیز کوچکی به چشم می خورد. در عوض، موقعیت شبه جزیره ای این کشور و برخورداری از سواحل طولانی با خلیج ها و بریدگی های مناسب برای ایجاد لنگرگاه ها، شرایط مناسبی را برای کشتیرانی و دریانوردی فراهم کرده است.
۲. علل و پیامدهای جنگ های پلوپونزی را شرح دهید. پس از پایان جنگ های یونان و ایران، دولت شهر آتن به رهبری پریکلس، سیاستمدار آزادی خواه، به سرعت در مسیر پیشرفت و توسعه طلبی سیاسی و نظامی گام برداشت. در آن زمان دولت شهرهای مختلف یونانی به دو گروه رقیب و دشمن تبدیل شده بودند که آتن بر یکی و اسپارت بر دیگری فرمان می راند. در فاصله ی ۴۳۱ تا ۴۰۴ ق.م. سلسله جنگ هایی میان دو گروه رقیب رخ داد که به جنگ های پلوپونزی مشهور است. حکومت هخامنشی در جریان این جنگ ها به طور پنهانی به اسپارت کمک مالی می کرد. جنگ های پلوپونزی سرانجام با پیروزی اسپارت پایان یافت.
۳. به نظر شما چه عواملی موجب شکوفایی فلسفه و علوم در یونان باستان شده بود؟ ۱- یونانیان به بحث و گفت و گوی علمی علاقه ی زیادی داشتند و ساعت ها با یکدیگر با یکدیگر می نشستند ۲- کشتی های بازرگانی یونانی به مصر و آسیای صغیر رفت و آمد می کردند. و از این طریق بسیاری از دست آوردهای علمی مردمان آسیا و آفریقا به یونان راه می یافت و بر آنان افزوده می شد ۳- اسکندر پس از حمله به ایران به کتابخانه ی بزرگ هخامنشیان در تخت جمشید دست یافت و قبل از آتش زدن آن جا دستور داد آن را به یونان منتقل کنند.
۴. با توجه به مطالب درس های ۴، ۵ و ۶، دو تفاوت عمده ی نظام حکومتی یونان و روم را با شیوه ی حکومت در مصر و چین باستان، بیان کنید. یکی از ویژگی های برجسته تمدن یونان باستان، شیوه متفاوتی از حکمرانی بود که توسط آنها بوجود آمد. در یونان ابتدا مانند کشورهای دیگر، نخست شاهان بصورت موروثی حکومت می کردند اما در نتیجه توسعه دریانوردی و گسترش تجارت خارجی، طبقه ای از اشراف و ثروتمندان برآمدند و به جای شاهان قدرت را در دست گرفتند. در قرن ۵ و ۶ ق.م نوعی مردم سالاری در یونان و بویژه در دولت - شهر آتن شکل گرفت. در آنجا فقط مردان بالغی که از پدر و مادر آتنی بدینا آمده بودند و شهروند آنجا محسوب می شدند حق رأی داشتند و می توانستند در امور دولت - شهر مشارکت کنند. در روم نیز با درآمیختن فرهنگ کهن طایفه ای و نظام دولت - شهری، جمهوری رم را تأسیس کردند. بر اساس قانون اساسی رم ساختار حکومت شامل چند مجلس و شماری مقامات اجرایی بود. اشراف به واسطه مجلس سنا و عامه مردم از طریق مجمع نمایندگان خود، در اداره امور کشور مشارکت می کردند. با گسترش قلمرو جمهوری رم و ناکارآمدی قانون اساسی قبلی، کشور دچار آشفتگی شد و در نتیجه شخصی به نام

اكتاویان بر رقیبان خود غلبه کرد و مقام امپراتوری را بنیان گذاری کرد و قدرت در دست یکنفر متمرکز شد ولی مجلس سنا نیز به عنوان مجمع اصلی مشورتی باقی ماند و در انتخاب امپراتور ایفای نقش کرد. در مصر، قدرت سیاسی در دست فرعون بود و آنچه او انجام می داد اراده خدایان شمرده می شد و آنچه می گفت از زبان یکی از خدایان بود و فرمان های او بی چون و چرا می بایست اجرا می شد. در چین ابتدا مانند سومر و مصر شامل چندین دولت – شهر بود که بر هر قسمت از آن جنگاورانی حکومت می کردند به تدریج حاکمان محلی تحت فرمان یک دودمان قرار گرفتند و سلسله های حکومتی در این سرزمین بوجود آمد اما این سلسله ها تا قرن ها نتوانستند چین را از نظر سیاسی و جغرافیایی بطور کامل متحد و یکپارچه کنند. سرانجام با ظهور سلسله چه این، مقام امپراتوری بوسیله ژنگ یا شی هوانگ تی (امپراتور اول) بنیان گذاری شد و قدرت در دستان این مقام متمرکز شد. بطور کلی می توان گفت که در چین و مصر دیکتاتوری و استبداد حاکم بود با این تفاوت که در مصر حکومت ناشی از اراده خدایان بود ولی در چین خدایان کم رنگ تر بودند. اما در یونان و روم رهبران انتخابی بودند و یک مجلس مشورتی از طرف بزرگان کشور برای تصمیم گیری ها وجود داشت.

۵. مهم ترین دستاوردهای رومیان باستان در حوزه معماری و مهندسی چه بود؟ برجسته ترین دستاورد هنری تمدن روم، در معماری و مجسمه سازی تبلور یافت. رومیان به افتخار پیروزی های نظامی خود بناهای یادبود زیادی را برپا کردند. آنان همچنین در رم و دیگر شهرهای قلمروی امپراتوری مثل انطاکیه، دمشق، اسکندریه، آتن و مارس، ساختمان های عمومی فراوانی ساختند که حکایت از مهارت در معماری و طراحی در مهندسی دارد.

۶. براساس نمودار خط زمان، مراحل تأسیس و گسترش امپراتوری روم باستان را به ترتیب بیان کنید. ۱- پادشاهی روم ۲ - جمهوری روم ۳- امپراتوری روم

درس ۷

۱. ایرانیان تا دویست سال پیش چه درکی از تاریخ دوره ی باستان خود داشتند؟ تا حدود دو قرن پیش و قبل از اینکه خط میخی رمزگشایی و خوانده شود و کاوش های باستان شناسی آغاز گردد، آگاهی و درکی که ایرانیان از ادوار کهن تاریخ و تمدن خود داشتند، به مراتب متفاوت از آگاهی و شناختی بود که امروزه وجود دارد. تا آن زمان مورخان ایرانی بر پایه ی ترجمه ی خدای نامه های متعلق به دوران ساسانی و نیز داستان های شاهنامه ی فردوسی، تاریخ ایران در عهد باستان را می نوشتند. در واقع نوشته های آنان، ترکیبی از افسانه و واقعیت بود. این مورخان، تاریخ عصر باستان را به چهار دوره تقسیم می کردند. مطالب مربوط به سلسله های پیشدادیان و کیانیان آمیخته با افسانه های کهن بود، درباره ی اشکانیان مطالب، بسیار کم و محدود به بعضی اسامی بود؛ ولی در خصوص ساسانیان اطلاعات و آگاهی های تاریخی قابل توجهی وجود داشت.

۲. چه عواملی شناخت تاریخی نسبت به ایران باستان را در دو قرن اخیر متحول کرده است؟ در دو قرن گذشته توجه و علاقه به تاریخ ایران در عهد باستان بطور چشمگیری افزایش یافت و شمار زیادی از باستان شناسان و مورخان ایرانی و غیر ایرانی، تحقیقات گسترده ای را در باره تاریخ ایران در دوره باستان آغاز کردند. آگاهی های تاریخی تازه ای که در نتیجه خوانده شدن خط های باستانی و کاوش های باستان شناسی بدست آمد، نقش بسزایی در توجه و گرایش این گروه از محققان به تاریخ آن دوره داشت.

۳. سه مورد از نتایج و دستاوردهای کاوش ها و تحقیقات جدید را درباره ی تاریخ ایران در عصر باستان توضیح دهید. ۱- سلسله های پادشاهی مادی تا ساسانیان بهتر و بیشتر شناخته شوند و امکان تشخیص تاریخ واقعی از افسانه، تا حدودی فراهم آمد. ۲- همچنین نشان داد که چندین هزار سال پیش از مهاجرت اقوام آریایی، ساکنان فلات ایران به یک جانشینی و کشاورزی روی آورده و تمدن نسبتاً پیشرفت های را بنیان نهاده بودند. ۳- یکی دیگر از نتایج تحقیقات دو قرن گذشته، تقسیم بندی جدیدی بود که مورخان از تاریخ ایران در دوره ی باستان ارائه کردند.

۴. پنج مورد از منابع غیرنوشتاری تاریخ ایران در دوران پیش از اسلام را نام ببرید. سنگ نوشته ها، گل نوشته ها، سالنامه ها و کتاب های تاریخی، ادبی، دینی و جغرافیایی.

۵. وضعیت تاریخ نگاری ایرانیان در دوران باستان را بررسی و تحلیل کنید. اگرچه ایرانیان در عصر باستان همچون یونانیان و رومیان در نوشتن کتاب

های تاریخی موفق نبودند، اما شواهد و قرائن زیادی وجود دارد که ثبت و ضبط وقایع و حوادث مهم، مورد توجه بوده است و دبیران مخصوصی به این کار اشتغال داشته اند. بنابراین، در ایران باستان، هرچند وضعیت تاریخ نگاری مانند یونان و روم مطلوب نبوده و مورخان بزرگی پا به عرصه نگذاشته اند، اما به گفته ی هرودت، ایرانیان از شعور و آگاهی تاریخی بالایی برخوردار بوده اند. شاید یکی از دلایل ضعف تاریخ نگاری در آن دوره، این باشد که سنت شفاهی، بسیار مقبول تر و پسندیده تر از سنت کتابت بوده است. علاقه و عادت به حفظ سینه به سینه ی مطالب در قرن ها و حتی هزاره ها، لزوم ثبت و نگارش آنها را در درجه ی اهمیت کمتری قرار داده است.

درس ۸

۱. **موقعیت جغرافیایی فلات ایران از چه جهاتی بر وضعیت تاریخ و تمدن در ایران تأثیرگذار بوده است؟ ۱-** ایران به واسطه ی موقعیت جغرافیایی خاص خود در جنوب غربی آسیا، پل ارتباطی میان شرق و غرب جهان باستان محسوب می شد. در عصر باستان، مهم ترین راه های زمینی و دریایی که تمدن ها و کشورهای بزرگ را به یکدیگر متصل می کردند، از میهن ما می گذشتند و خلیج فارس و دریای مکران نقش مهمی در برقراری ارتباط تجاری، سیاسی، نظامی و فرهنگی میان سرزمین های دور و نزدیک جهان آن روز داشتند. ۲- کشور ما به خاطر موقعیت جغرافیایی خود، پیایی در معرض مهاجرت ها و هجوم اقوام مختلف و حمله های نظامی حکومت های خارجی قرار داشت.

۲. **مهم ترین دستاوردهای ساکنان فلات ایران در دوران پیش از تاریخ در زمینه های سفالگری و فلزکاری چه بوده است؟ سفالگری:** با اختراع چرخ سفال در ۶ هزار سال پیش، دگرگونی بزرگی در ساخت ظروف سفالی به وجود آمد. ظروف سفالی ساده و نقش دار متنوعی از سکونتگاه های باستانی ایران به دست آمده است. **فلزکاری:** ۱- یافته های باستان شناسی نشان می دهد که مردم ایران از حدود ۸ هزار سال پیش با چکش کاری بر روی رگه های طبیعی مس، برخی ابزارها به ویژه زیورآلات مسی می ساختند. ۲- یکی دیگر از دستاوردهای صنعت فلزکاری ساکنان فلات ایران، ساخت اشیا و ابزارهای مفرغی از طریق آمیختن مس با ماده ی قلع بود. ۳- اشیا و ظروف سنگ صابونی، یکی دیگر از مصنوعات است که توسط مردم برخی از سکونتگاه های کهن به ویژه جیرفت و تپه یحیی در استان کرمان، با مهارت و ظرافت تمام ساخته می شد.

۳. **چرا نواحی غربی و جنوب غربی فلات ایران زودتر از دیگر نواحی، وارد دوره تاریخی شدند؟** ساکنان نواحی غربی و جنوب غربی فلات ایران، یعنی جلگه خوزستان و کوهپایه های زاگرس با توجه به ارتباطشان با مردمان بین النهرین که دارای خط بودند، زودتر از سایر نواحی، وارد دوره تاریخی شدند.

۴. **چگونگی تأسیس حکومت ایلام را توضیح دهید.** از آنجا که اقتصاد بین النهرین نیازمند منابع طبیعی و معدنی فلات ایران بود، فرمانروایان سومری و اکدی پیایی به سرزمین ایلامی ها لشکرکشی می کردند. این تاخت و تازها، سرانجام سبب شد که حاکمان کوچک و مستقل ایلامی در حدود ۲۶۰۰ ق.م. با یکدیگر متحد شوند و پادشاهی ایلام را تأسیس کنند.

۵. **وضعیت دین و اعتقادات ایلامیان را شرح دهید.** ۱- ایلامیان به خدایان متعددی اعتقاد داشتند و از آنان برای پیشرفت در کار خود کمک می خواستند. ۲- به عقیده ی مردمان ایلام قدیم، خدایان دارای نیرویی ماوراء طبیعی بودند که آنان را بر انجام هر کاری قادر و توانا می ساخت. ۳- از جمله محبوب ترین خدایان ایلامی، اینشوشیناک به معنی خدای شهر شوش بود و معبد چغازنبیل، ستایشگاه این خدا محسوب می شد. ۴- الهه های مادر نیز بسیار مقدس بودند و مقام رفیعی در سلسله مراتب خدایان ایلامی داشتند. ایلامیان این الهه ها را به عنوان مادر خدایان می پرستیدند و برای آنان معابدی ساخته بودند. ۵- در ایلام، کاهنان آداب و تشریفات دینی را زیر نظر کاهن بزرگ به جا می آوردند.

درس ۹

۱. **چه عاملی زمینه ساز اتحاد قبایل پراکنده ی مادی و تأسیس حکومت مادی شد؟** یورش ها و غارت گری های پیایی آشوریان.

۲. **اهمیت فتح بابل برای حکومت تازه تأسیس هخامنشی را شرح دهید.** در پی تسخیر بابل، تمامی بین النهرین و نیز سرزمین های سوریه، فلسطین و فنیقیه (لبنان امروزی)، تحت فرمان هخامنشیان درآمد.

۳. چرا مورخان و پژوهشگران، اهمیت فوق العاده ای برای نقش و عملکرد داریوش بزرگ در تاریخ ایران، قائل هستند؟ در واقع داریوش، اصول و شیوه ای از کشورداری را بنیان نهاد که نه تنها در دوره ی هخامنشیان، بلکه تا قرن ها بعد، همچنان پا بر جا بود و زمینه ی رونق اقتصادی و شکوفایی تمدنی ایران را فراهم آورد.
۴. به نظر شما، ایران در دوران حکومت هخامنشیان، به لحاظ قدرت سیاسی نظامی چه جایگاهی در جهان آن روز داشت؟ قدرت مند ترین حکومت ها از لحاظ وسعت و قدرت سیاسی و نظامی در جهان آن روز بود.
۵. با مرور متن درس، منابع دست اول و دست دوم تاریخ ایران باستان را که در این درس به آن ها اشاره شده است، فهرست کنید. منابع دست اول: منشور کوروش بزرگ - کتیبه ی بیستون - سنگ نوشته آشور بانی پال فرمانروای آشور - ستون ها و نقش برجسته های تخت جمشید - آرامگاه داریوش سوم در تخت جمشید. منابع دست دوم: نقاشی کشتی زمان هخامنشی - تندیس آریوبرزن - کتاب تاریخ مردم ایران قبل از اسلام، دکتر عبدالحسین زرین کوب.

درس ۱۰

۱. چه عواملی به بروز حرکت های استقلال طلبی در مناطق شرقی قلمرو سلوکیان کمک کرد؟ اسکندر با قساوت و خشونت، ایران را تحت سلطه خود درآورد. مردم ایران نسبت به این کشورگشای بی رحم و سربازان مقدونی و یونانی او، به چشم بیگانه نگاه می کردند و از سلطه بیگانگان بر سرزمینشان ناخرسند بودند. از این رو، مقاومت هایی به شکل نافرمانی و شورش در مناطق مختلف کشور در برابر اسکندر و لشکریان او صورت گرفت.
۲. موقعیت حکومت اشکانیان در دوران پادشاهی مهرداد یکم و مهرداد دوم را شرح دهید. مهرداد اول با تسلط بر مناطق وسیعی در سرتاسر ایران، قدرت و قلمرو حکومت اشکانی را به طور چشمگیری افزایش داد. در زمان او، سلسله ی اشکانیان از یک حکومت محلی در شرق فلات ایران به یک پادشاهی قدرتمند تبدیل شد. با فتوحاتی که مهرداد دوم انجام داد، وسعت قلمرو اشکانیان به نهایت خود رسید و پایه های قدرت و سلطنت آنان استوار گردید.
۳. دلایل بروز جنگ های پی در پی میان امپراتوری روم و ایران را در دوران اشکانی و ساسانی بررسی نمایید. یکی از مسائل مهم در سیاست خارجی حکومت اشکانی، اختلافات و جنگ های مکرر با امپراتوری روم شرقی بود. در آن زمان، امپراتوری قدرتمند روم، در پی گسترش قلمرو خود به سمت شرق بود و گاه به گاه سپاه بزرگی را روانه ایران می کرد؛ اما اشکانیان نیز مصمم بودند که با تمام قوا از مرزهای غربی ایران دفاع کنند و اجازه ندهند که بار دیگر بیگانگان بر کشور سلطه یابند.
- رقابت، اختلاف و دشمنی میان دو قدرت بزرگ جهان آن روزگار، یعنی روم و ایران در دوران ساسانیان نیز همچنان ادامه داشت. دو کشور بر سر تسلط بر برخی سرزمین های سرحدی به ویژه منطقه ارمنستان، با یکدیگر اختلاف و درگیری داشتند. یکی از اهداف اصلی رومیان در لشکرکشی پی در پی به ایران، تسلط بر مسیرهای تجاری بود که به هند و چین می رسید. آن ها می خواستند به طور مستقیم با این کشورها، رابطه تجاری داشته باشند، اما شاهان اشکانی و ساسانی با آگاهی از اهمیت و منافع که این مسیرهای تجاری برای ایران داشت، می کوشیدند تا مانع موفقیت رومیان شوند.
۴. حکومت ساسانی در اواخر دوران خود با چه مسائل و مشکلات داخلی مواجه بود؟ ۱- بروز اختلاف و دشمنی میان پادشاه و بزرگان کشور: این اختلافات گاهی چنان شدت می یافت که به برکناری و حتی قتل پادشاه می انجامید. ۲- کاهش توان اقتصادی حکومت ساسانی به سبب طغیان رودخانه های دجله و فرات، شکسته شدن سدها و به زیر آب رفتن زمین های حاصلخیز آسورستان (بین النهرین) ۳- شورش مکرر فرماندهان نظامی و دخالت آنان در کشمکش های سیاسی ۴- نارضایتی توده مردم از حکومت ساسانی به سبب وجود تبعیض ها و نابرابری های اجتماعی و اقتصادی.

درس ۱۱

۱. منابع دست اولی را که در تدوین و تألیف این درس مورد استفاده قرار گرفته اند، از متن درس استخراج و فهرست نمایید.
۲. نقش داریوش بزرگ را در طراحی و ساماندهی نظام اداری سیاسی هخامنشیان، ارزیابی و تحلیل کنید. نظام سیاسی اداری که داریوش یکم ایجاد کرد، به دو بخش تشکیلات اداری مرکزی و تشکیلات استانی یا ساتراپی تقسیم می شد. تشکیلات اداری مرکزی در درون دربار هخامنشی در پایتخت، ساماندهی شده بود و اجزای اصلی آن را خزانه ی شاهی، انبار شاهی و دیوان شاهی تشکیل می دادند. هر یک از این اجزا، تحت اداره ی یکی از نجبای بلندپایه ی مادی و یا پارسی قرار داشت. دیوان شاهی وظیفه ی مهم نگارش، تنظیم، ثبت و نگهداری نامه ها، اسناد و نوشته های دولتی را بر عهده داشت. در این دیوان، تعداد زیادی از دبیران و منشیان کار می کردند که به زبان ها و خط های رایج در سرزمین های تابعه ی هخامنشیان آشنا بودند.
۳. تفاوت شیوه های حکومت هخامنشیان و اشکانیان را به لحاظ تمرکز و یا عدم تمرکز قدرت، به طور مستدل توضیح دهید. داریوش تشکیلات استانی یا ساتراپی و شیوه ی اداره ی آنها را نیز، از نو سامان داد و قواعد تازه ای را برای نظارت و تسلط بیشتر حکومت مرکزی بر ساتراپ ها به وجود آورد. به هر حال نظام سیاسی اداری که داریوش یکم ایجاد کرد، موجب وحدت بیشتر قلمرو هخامنشیان شد و حکومتی متمرکز و نیرومند پدید آورد.
- حکومت اشکانی به شکل غیرمتمرکز اداره می شد و اداره ی برخی از سرزمین ها و مناطق کشور به صورت موروثی در اختیار پادشاهان کوچک و حاکمان محلی بود که تا حدودی در اداره ی قلمرو خویش استقلال داشتند. آنان دارای سپاهی بودند و حتی به نام خود سکه ضرب می کردند. این گروه از پادشاهان و حاکمان محلی برای نشان دادن اطاعت و وفاداری خویش به حکومت اشکانی، علاوه بر پرداخت باج و خراج سالانه، به هنگام جنگ، سپاه خود را در اختیار اشکانیان قرار می دادند. شیوه ی غیرمتمرکز اداره ی حکومت اشکانیان، شیوه ی حکومت ملوک طوایفی نامیده شده است.
۴. مجلس های دوران اشکانیان چه نقشی در اداره ی امور کشور داشتند و اعضای آنها چه گروه هایی بودند؟ در دوران اشکانی دو مجلس وجود داشت. در یکی از این مجالس، شاهزادگان، بزرگان درباری و نمایندگان هفت خاندان بزرگ؛ و در دیگری پیشوایان دینی یا مغان حضور می یافتند. اعضای این دو مجلس، پادشاه اشکانی را در اداره ی کشور کمک می کردند و در تعیین جانشین پادشاه و تصمیم گیری برای جنگ و صلح نقش داشتند.
۵. علل و نتایج گسترش تشکیلات اداری (نظام دیوان سالاری) را در زمان ساسانیان توضیح دهید. پادشاهان ساسانی به منظور ایجاد تمرکز و افزایش دامنه ی نظارت و تسلط خود بر مناطق مختلف کشور، از یک سو سپاهی دائمی و نیرومند تشکیل دادند و از سوی دیگر اقدام به توسعه و تقویت تشکیلات اداری (دیوان سالاری) منسجم و منظمی کردند. در نتیجه ی این اقدام ها، از تعداد حکومت های موروثی محلی به طور محسوسی کاسته شد و مناطق مختلف کشور به ویژه نواحی جنوبی، مرکزی و غربی آن، تحت نظارت و سلطه ی مستقیم حکومت ساسانی قرار گرفت.
۶. وضعیت قضاوت و دادرسی را در زمان هخامنشیان در چهار سطر خلاصه کنید. از اشارات نویسندگان یونانی معلوم می شود که در دوران هخامنشی قوانینی وجود داشته که قدرت و اختیارات پادشاه را محدود می کرده است. مثلاً هرودت به قانونی ایرانی اشاره می کند که براساس آن، شاه نباید کسی را به سبب یک بار مرتکب جرمی شدن به مرگ محکوم نماید. همچنین اطلاع داریم که برخی از پادشاهان هخامنشی مانند کمبوجیه و خشایارشا درباره ی قانونی بودن برخی از کارهای خود با قضات شاهی مشورت می کرده اند. در دوره ی هخامنشی ترکیبی از قوانین و شیوه های دادرسی اقوام ایرانی و نیز اقوام و ملت های غیرایرانی تابع امپراتوری هخامنشیان، مبنای قضاوت بوده است.
۷. شباهت ها و تفاوت های سپاهیان اشکانی و ساسانی را از متن درس استخراج و فهرست نمایید. شباهت: هر دو سپاه متکی به سواره نظام بود و به نیروی پیاده نظام اهمیتی داده نمی شد. تفاوت: در سپاه ساسانیان از فیل استفاده می شد. ساسانیان دارای نیروی دریایی بودند.

درس ۱۲

۱. **نظام اجتماعی جامعه ی نخستین آریایی چگونه بود؟** اقوام آریایی مهاجر به ایران از قبیله های گوناگونی تشکیل می شدند که از نظر تبار و زبان، خویشاوند بودند و باورهای دینی مشترکی داشتند. این قبایل پس از استقرار در مناطق مختلف ایران، جامع های شبانی و روستایی را به وجود آوردند، اما همچنان پیوندهای قبیله ای خود را حفظ کردند. هر قبیله شامل تعدادی طایفه بود و طایفه نیز خود، به چندین خانواده ی بزرگ تقسیم می شد. در کنار این رده بندی قبیله ای، نوعی تقسیم بندی اجتماعی سه گانه بر پایه ی شغل و پیشه ی افراد نیز وجود داشت که میراث مشترک آریاییان هند و ایرانی به شمار می رفت. در این تقسیم بندی، افراد جامعه به سه قشر «کشاورزان و شبانان» و «جنگجویان»، «روحانیان» تقسیم شده بودند. وجود قشرهای سه گانه ی آریایی در آغاز، مُعَرَّف نوعی تقسیم کار و دسته بندی حرفه ای به شمار می رفت و به نظر نمی رسد که قشری بر قشر دیگر، برتری و امتیاز خیلی خاصی داشته است.

۲. **در نظام اجتماعی جامعه ی ایرانی در دوره ی هخامنشیان، چه تغییر و تحولاتی ایجاد شد؟** در زمان هخامنشیان با افزایش فتوحات و توسعه ی تشکیلات حکومتی، نابرابری های اجتماعی و اقتصادی میان گروه حاکم و مردم عادی افزایش یافت. در این دوران، اعضای خاندان های بزرگ که خانواده ی شاهی در رأس آنها قرار داشت، از طرف پادشاه به سمت حکومت شهرهای، فرماندهی ارتش و سایر مناصب مهم حکومتی منصوب گردیدند. آنان دارایی های هنگفتی کسب کردند و صاحب زمین های وسیعی، به ویژه در مناطق مفتوحه شدند. بدین گونه در زمان هخامنشیان طبقه ای از اشراف و بزرگان شکل گرفت که علاوه بر امتیازات ویژه ی اقتصادی، از مقام و منزلت اجتماعی بالاتری برخوردار بودند. در این دوره به دلیل اهمیت فتوحات نظامی، قشر جنگجویان نسبت به دو قشر دیگر، در جایگاه بالاتری قرار گرفت.

۳. **جامعه ی ایران در دوره ی اشکانیان شامل چه گروه ها و قشرهایی بود؟** به طور کلی جامعه ی ایران در دوران اشکانیان شامل گروه حاکم و توده های مردم عادی بود. اعضای گروه حاکم، خود به دو دسته تقسیم می شدند. در مرتبه ی اول اعضای خاندان های شاهی و دیگر خاندان های قدرتمند قدیمی بودند که مهم ترین منصب های سیاسی و نظامی مانند حکومت مناطق مختلف کشور و فرماندهی سپاه و عضویت در مجلس آن زمان را در اختیار داشتند. توده ی مردم شامل کشاورزان، شبانان، صاحبان حرف و صنایع و بازرگانان بودند. همچنین جنگ های پیاپی با دشمنان خارجی موجب گردآمدن شمار چشمگیری از اسیران جنگی شده بود که در فعالیت های کشاورزی، ساختمان سازی، معادن شاهی و خدمات خانگی به کار گرفته می شدند.

۴. **نظام اجتماعی ایران در دوره ی ساسانیان چه ویژگی هایی داشت؟** نظام طبقاتی جامعه ی ایران در عصر ساسانی تحت تأثیر دو عامل گسترش یافت و تثبیت شد. عامل اول، تأسیس حکومت مرکزی قدرتمندی بود که خاندان ساسانی با توسعه ی تشکیلات اداری و دیوانی به وجود آوردند. از این رو، در این دوره به طبقه ی حاکم قشر جدیدی به نام «دبیران» افزوده شد. عامل دوم، رسمیت یافتن دین زرتشتی و افزایش نفوذ و اختیارات موبدان بود. نظام طبقاتی عصر ساسانی بر اصالت نسب و خون استوار بود. اشراف و بزرگان نسب و خون خود را برتر از نسب و خون مردم عادی می دانستند و برخورداری از امتیازات ویژه را حق مسلم خویش می شمردند. حکومت ساسانی، طبقات و قشرهای اجتماعی را به شدت زیر نظر داشت. در چنین جامعه ای، تحرک اجتماعی و رفتن از طبقه ای به طبقه دیگر، ممنوع و یا دست کم، بسیار دشوار بود.

۵. **جنبش مزدک چه پیامدهایی در جامعه ی ساسانی برجای گذاشت؟** این جنبش، پایه های نظام طبقاتی ساسانی را به شدت لرزاند. از این رو، خسروانوشیروان، پسر و جانشین قباد، برای اصلاح امور اجتماعی و اقتصادی، اقداماتی انجام داد. در نتیجه ی این اقدامات، قدرت و نفوذ اشراف و نجبای درجه ی اول کاهش یافت و بر قدرت و نفوذ اشراف و نجبای درجه ی دوم افزوده شد.

درس ۱۳

۱. **عوامل مؤثر بر رونق و شکوفایی کشاورزی ایران را در عصر باستان فهرست کنید.** شاهان هخامنشی نسبت به امور کشاورزی توجه زیادی داشتند و به منظور پیشرفت و توسعه ی آن، اقدام های مفیدی انجام دادند. آنان به منظور تشویق کشاورزی، افرادی را که اقدام به آبادانی زمین های بایر می نمودند تا پنج نسل، از پرداخت مالیات معاف می کردند. از دیگر اقدام های مهم هخامنشیان برای توسعه ی کشاورزی، کندن قنات، احداث بند و

سد بر روی رودها و حفر نهرهای انتقال آب در سرتاسر قلمرو خود بود. کندن قنات، از جمله ابتکارات برجسته ی ایرانیان باستان برای تأمین آب در نواحی خشک و کم باران بود. از آن زمان تا حدود ۵۰ سال پیش، آب مصرفی بسیاری از روستاها و حتی شهرها در نواحی مرکزی، شرقی و جنوبی کشور ما از طریق قنات ها تأمین می شد. احداث و نگهداری قنات ها، سدها و آبراهه ها نیازمند دانش و مهارت بسیار پیچیده و مخارج خیلی سنگین بود که معمولاً حاکمان و مالکان بزرگ از عهده ی آن برمی آمدند. حکومت ساسانیان برای پیشرفت کشاورزی، کوشش زیادی کرد. یکی از مقام های عالی مرتبه ی دربار ساسانی که عنوان واستریوشان سالار داشت، رئیس روستاییان و کشاورزان به شمار می رفت. او علاوه بر مسئولیت گردآوری مالیات های بخش کشاورزی، برای توسعه و ترویج آبادانی و کشت و کار نیز کوشش می کرد. در دوره ی ساسانیان، سدها و آب بندهای متعددی بر رودها به خصوص رودهای دجله، فرات و کارون، بسته و آبراهه های (نهرهای) متعددی با هدف آبیاری زمین های کشاورزی ایجاد شد. در آن دوره، کشاورزی به خصوص در زمین های حاصلخیز بین النهرین (آسورستان/ سواد)، خوزستان و سیستان توسعه ی زیادی پیدا کرد. مالیات و اجاره بهای کشتزارهای آسورستان منبع درآمد هنگفتی برای ساسانیان به حساب می آمد.

۲. چرا حکومت ها در ایران باستان به راه ها و وسایل حمل و نقل اهمیت زیادی می دادند؟ راه ها در عصر باستان علاوه بر آن که امکان جا به جایی کالاها و مسافران را فراهم می آوردند، در انتقال اندیشه ها و فرهنگ ها نیز نقش مهمی داشتند. از طریق مسیرهای ارتباطی زمینی و دریایی بود که فرهنگ، هنر و معماری اقوام و جوامع عهد باستان در بخش های وسیعی از جهان آن روزگار بر یکدیگر تأثیر گذاشتند. بسیاری از آیین ها و دین های باستانی، از طریق جاده ها، از شرق به غرب عالم و یا بالعکس راه یافتند.

۳. سه مورد از اقدامات مهم داریوش اول هخامنشی را که بر وضعیت اقتصادی اثر گذاشت، فهرست کنید. ۱- داریوش سکه هایی با وزن و عیار مشخص ضرب کرد که در سراسر قلمرو هخامنشیان و حتی فراتر از آن اعتبار داشت. ۲- به دستور داریوش بزرگ، واحدهای وزن و اندازه گیری مشخصی برای شهریار ی هخامنشی تعیین شد. ۳- یکی دیگر از اقدامات مهم و مدبرانه ی داریوش در زمینه ی توسعه ی راه های دریایی، اتصال دریای سرخ به رود نیل بود. ۴- داریوش بزرگ، پادشاه هخامنشی در جریان لشکرکشی به هندوستان، وقتی که به رود سند رسید، یکی از اهالی آسیای صغیر به نام اسکیلان را مأمور کشف مسیرهای آبی کرد.

۴. به نظر شما چرا اشکانیان و ساسانیان مانع از روابط مستقیم تجاری میان روم با هند و چین می شدند؟ ایران در آن دوره به عنوان واسطه ی تجاری بزرگ، میان چین و هند از یک سو، و اروپا از سوی دیگر عمل می کرد. در زمان اشکانیان، ابریشم چین و ادویه ی هندوستان مشتریان زیادی در قلمرو روم داشت. بنابراین درآمد هنگفتی از حقوق گمرکی، عوارض حمل و نقل و راهداری، نصیب حکومت اشکانی می شد. امپراتوری روم، نخست در دوره ی اشکانی و سپس در عهد ساسانی، تلاش کرد که به طور مستقیم با هند و چین ارتباط تجاری برقرار نماید، اما اشکانیان و ساسانیان هوشمندانه مانع موفقیت رومیان شدند.

۵. عوامل مؤثر بر وضعیت اقتصاد و معیشت مردم ایران را در دوران باستان شرح دهید. وضعیت اقتصاد و معیشت ایران در دوران باستان همواره تحت تأثیر عوامل سیاسی، مدیریتی و اقلیمی قرار داشت. در زمان هایی که صلح، آرامش و امنیت حکم فرما بود و زمامدارانی لایق و کارداران حکومت می کردند، فعالیت های اقتصادی، شرایط مطلوبی داشت و مردم با خیال آسوده به کسب و کار می پرداختند و از حداقل امکانات رفاهی و معیشتی برخوردار بودند؛ اما در دورانی که حکومت مرکزی ضعیف و آشوب و ناامنی فراگیر می شد و یا دشمنان خارجی به ایران هجوم می آوردند، اوضاع و شرایط اقتصادی به هم می ریخت و رونق و آبادانی رخت بر می بست. عوامل طبیعی و اقلیمی به خصوص خشکسالی، سیل و طغیان رودخانه ها و تخریب سدها نیز گاهی بر وضعیت اقتصادی تأثیر منفی می گذاشت. گاهی نیز بروز بیماری های فراگیر و کشنده ای چون طاعون و وبا موجب مرگ و میر گسترده ی نیروی کار و در نتیجه، رکود و افت تولید می شد.

درس ۱۴

۱. **اعتقادات و سیاست دینی شاهان هخامنشی چگونه بود؟** در قلمرو پهنای حکومت هخامنشیان، گروه ها و اقوام متعدد با فرهنگ و اعتقادات گوناگون زندگی می کردند. پادشاهان هخامنشی مردم را در پیروی از دین خود آزاد می گذاشتند و فرهنگ و عقاید اقوام تابع حکومت خود را محترم می شمردند.
۲. **سیاست دینی اشکانیان، چه آثار و نتایج فرهنگی و اجتماعی در پی داشت؟** آزادی دینی اشکانیان زمینه ی مناسبی را برای همزیستی مسالمت آمیز پیروان دین ها و عقاید مختلف فراهم آورد. از این رو، یونانی تبارانی که در ایران می زیستند، بدون هیچ مزاحمتی خدایان خود را می پرستیدند. مجسمه هایی از این خدایان در کاوش های باستان شناسی پیدا شده است. یهودیان نیز همچون دوره ی هخامنشی، حکومت ایران را پناهگاه مناسبی برای خود می شمردند. پیروان دین مسیح هم که در معرض آزار و اذیت حکومت روم قرار داشتند، در قلمرو اشکانیان احساس امنیت و آزادی می کردند. آیین بودایی از آیین هایی بود که در آن دوره به ایران نفوذ کرد و مبلغان بودایی در سرزمین های شرقی حکومت اشکانی به تبلیغ اندیشه و آموزه های بودا می پرداختند.
۳. **آثار و پیامدهای سیاسی و دینی رسمیت یافتن دین زرتشتی در دوران ساسانی را بررسی کنید.** دوره ی ساسانیان اهمیت بسزایی در تاریخ دین زرتشتی دارد؛ چراکه حکومت ساسانی، این دین را دین رسمی ایران اعلام کرد. با این اقدام، دین و سیاست به هم گره خوردند. از یک سو، پادشاهان ساسانی به پشتیبانی کامل از دین رسمی پرداختند و از سوی دیگر روحانیان زرتشتی، قدرت و حاکمیت پادشاهان ساسانی را تأیید کردند. گسترش و رسمیت یافتن دین زرتشتی، نفوذ و قدرت روحانیان زرتشتی را به طرز چشمگیری افزایش داد. در رأس آنان، روحانی برجسته ای با عنوان موبدان موبد قرار داشت که از جایگاه بلندی در دربار برخوردار بود. پادشاهان ساسانی معمولاً برای تصمیم گیری در مسائل مهم حکومتی، با موبدان مشورت می کردند.
۴. **بررسی کنید که وجود آتشکده های سه گانه در دوران ساسانیان، با کدام یک از مباحث درس ۱۲ ارتباط دارد.** قشرها و طبقات اجتماعی آریاییان: نوعی تقسیم بندی اجتماعی سه گانه بر پایه ی شغل و پیشه ی افراد نیز وجود داشت که میراث مشترک آریاییان هند و ایرانی به شمار می رفت. در این تقسیم بندی، افراد جامعه به سه قشر «کشاورزان و شبانان» و «جنگجویان» و «روحانیان» تقسیم شده بودند.
۵. **تأثیر رقابت و دشمنی سیاسی میان امپراتوری های ساسانی و روم را بر وضعیت مسیحیان ایران شرح دهید.** آن ها رابه چشم طرفداران روم نگاه می کرد، در نتیجه به اقداماتی چون گرفتن مالیات های سنگین، جلوگیری از تبلیغ مسیحیت و حتی آزار و اذیت آن ها دست زد.

درس ۱۵

۱. **چهار مورد از مهم ترین زبان های ایرانی دوران باستان را فهرست کنید و دلیل اهمیت هر یک از آنها را بیان کنید.** ۱-فارسی باستان، نیای زبان فارسی امروزی زبان قوم پارس بوده و در دوره ی هخامنشی به آن سخن می گفته اند. ۲- اوستایی، زبانی بوده که مردمان بخشی از نواحی شرقی ایران به آن سخن می گفته اند؛ کتاب دینی زرتشتیان، اوستا، به آن زبان نوشته شده است. ۳- زبان پارسی یا پهلوی اشکانی، زبان رسمی و درباری حکومت اشکانیان به شمار می رفت. ۴- زبان فارسی میانه یا پهلوی ساسانی که زبان رسمی و درباری حکومت ساسانی شمرده می شد.
۲. **به نظر شما چرا آثار ادبی مکتوبی از دوران هخامنشیان و اشکانیان بر جا نمانده است؟ (دو دلیل ذکر نمایید)** ۱- در ایران باستان، نقل شفاهی داستان ها و تعالیم دینی و ادبی، بر کتابت و نوشتن ترجیح داده می شد. از این رو، نوشتن متن های ادبی و دینی، چندان معمول نبود و تنها اسناد مربوط به سیاست و تا حدودی اقتصاد را کتابت می کردند. ۲- از دوره ی اشکانیان نیز تقریباً هیچ نوشته ی ادبی به زبان و خط پارسی بر جا نمانده است؛ اما شواهد بسیاری دلالت بر وجود ادبیات شفاهی پرباری در آن دوره دارد.
۳. **گوسان ها، چه نقشی فرهنگی ای در تاریخ ایران در عصر اشکانیان داشتند؟** در زمان حکومت اشکانی، نقل داستان های ملی و پهلوانی، رواج فراوان یافت و شاعران و موسیقی دانان دوره گردی که به گوسان ها معروف بودند، با شور و هیجان بسیار، این داستان ها را از حفظ برای مردم می خواندند. در حقیقت، این گوسان ها بودند که داستان های ملی و پهلوانی را سینه به سینه به نسل های بعدی منتقل کردند.

۴. مهم ترین اهداف تعلیم و تربیت در ایران باستان چه بوده است؟ ایرانیان باستان به تعلیم و تربیت و پرورش فرزندان دانا، پرهیزگار، دلیر، بردبار، فرمانبر و سخت کوش توجه جدی داشتند. آیین و فرهنگ ایرانی نیز، بر اهمیت تربیت و ارزش دانایی و خردورزی تأکید می کرد.
۵. با توجه به مطالبی که در درس ۱۲ درباره ی ویژگی های نظام طبقاتی عصر ساسانی خواندید، چه ارتباطی میان این نظام با آموزش و تحصیل وجود داشته است؟ به نظر بسیاری از محققان، در عهد باستان و مخصوصاً در زمان ساسانیان، تنها فرزندان خاندان شاهی، درباریان، اشراف و موبدان می توانستند به مدرسه بروند و تحصیل کنند؛ اما برای فرزندان توده ی مردم از قبیل کشاورزان، پیشه وران و صنعتگران، این امکان فراهم نبود که در مدارس و آموزشگاه های آن دوره درس بخوانند.

درس ۱۶

۱. دو مورد از ویژگی های مهم هنر و معماری عصر هخامنشی را توضیح دهید. ۱- تأثیرپذیری از دستاوردهای هنری اقوام و ملت های تابع آن حکومت بود که پیشینه ی تمدنی درخشانی داشتند. ۲- درباری بودن آن بود، به این معنی که شکوه شاهانه و تشریفات و تجملات درباری را به نمایش می گذاشت. ۳- طبیعت گرایی یا به عبارت دیگر، استفاده و تقلید از عناصر موجود در طبیعت مانند حیوانات و گیاهان در آثار هنری شان است.
۲. سنگ نگاره ها و نقش برجسته های دوران هخامنشی و ساسانی، حاوی چه مضامین و محتوایی هستند و چه اهمیتی در شناخت تاریخ آن دوران دارند؟ نقش و نگارهای کنده کاری شده بر روی سنگ در دوره ی هخامنشی، اغلب عبارت اند از: پیکره ی پادشاه و ملازمان او به هنگام پیروزی بر دشمنان و یا بارِ عام، پیکره ی حیوانات واقعی و افسانه ای و همچنین نمادها و نشانه های دینی. در نقش برجسته های صخره ای آن زمان، اهوره مزدا به شکل نمادین حلقه ای بال دار در حال پرواز بر بالای سر پادشاه، نمایان است. محتوا و مضمون اغلب نقش های دوره ی ساسانی نیز اعطای منصب شاهی از سوی اهوره مزدا به شاه و صحنه هایی از پیروزی های شاهان بر دشمنانشان است. این سنگ نگاره ها و نقش برجسته ها، قسمت هایی از اسطوره ها، فرهنگ، دین و اعتقادات مردم باستان ایران را نشان می دهند.
۳. برجسته ترین نوآوری های معماری اشکانی و ساسانی را شرح دهید. ساخت بناهای طاق دار، گنبدی و دارای ایوان، از ویژگی های معماری دوران اشکانیان به شمار می رود. هنر گچ بری در زمان اشکانیان رواج یافت و در بناهای کوه خواجه، به نهایت ظرافت رسید. آرایه ی دیگری که در معماری اشکانی رواج داشته، نقاشی دیواری است. از جمله ویژگی های برجسته ی معماری دوره ی ساسانی، کاربرد وسیع گنبد، ایوان و طاق در ساخت بناها به ویژه کاخ ها بود.
۴. هنر نقاشی و نگارگری در عصر ساسانی چه وضعیتی داشت؟ در دوران ساسانی، هنر نقاشی و نگارگری در ایران رونق و رواج چشمگیری یافت و نقاشان ایرانی در ترسیم نقوش گل و گیاه، جانوران و انسان، مهارت فراوانی از خود نشان دادند. نقش و نگارهای نقاشان ایرانی در عهد ساسانی، الهام بخش هنرمندان دوران بعد، به ویژه دوره ی اسلامی بود.
۵. سه مورد از عوامل رونق و شکوفایی هنر و معماری ایران در دوران باستان را استنباط و بیان کنید. ۱- حمایت و پشتیبانی شاهان و طبقات بالای جامعه از هنرمندان ۲- ثبات و امنیت سیاسی ۳- رونق اقتصادی در ایران باستان ۴- تأثیرپذیری از دستاوردهای هنری کشورها، اقوام و ملل تابعه ی ایران.

موفق باشید